

ЖЕЉКО Ђ. БЈЕЛАЈАЦ

Правни факултет за привреду и правосуђе

Нови Сад

АЛЕКСАНДАР М. ФИЛИПОВИЋ

Факултет за економију и инжењерски менаџмент

Нови Сад

УДК 004.738.5:343.915

Оригиналан научни рад

Примљен: 31.01.2020

Одобен: 23.02.2020

Страна: 259-271

ПЕРСПЕКТИВЕ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД ЗЛОУПОТРЕБА НА ИНТЕРНЕТУ

Сажетак: Највећи део производа људских иновација поред својих изразито позитивних и корисних функција истовремено има и своје лоше и опасне функције које често буду засењене позитивним аспектима дате иновације. Интернет је систем који има енормни утицај на живот какав данас знамо, али поред свих својих користи, интернет, по својој природи омогућава и остваривање штетних и злих намера. А како интернет масовно користе и деца, проблем постаје озбиљнији и опаснији. У овом раду аутори најпре наводе различите облике опасног или криминалног понашања на интернету чија су мета деца, а онда и расположиве методе заштите деце од злоупотреба на интернету. Напоследку, аутори истичу да је проблем по својој природи такав да се не може наћи начин да се потенцијалне злоупотребе на интернету и штета коју оне праве у потпуности елиминишу, али да овај проблем може да се ублажи и контролише у одређеној мери.

Кључне речи: деца, интернет, злоупотребе на интернету, превенција, нивои контроле

Увод

Једно истраживање¹ из 2013. године показало је да деца почињу да користе интернет са 8 или 9 година старости. Поновљено истраживање из 2017. драматично је показало да се за 4 године граница преполовила. Деца ”излазе” на мрежу већ са 4 до 6 година.

Коришћење интернета и, уопште, дубоко урањање у свет ИКТ² је данас незаобилазно, чак и за предшколску децу. Када се деца конектују на интернет, имају директни и непосредни приступ целокупној ризници знања и забаве, пријатељима, породици, али и потпуним странцима, што децу која *by default*

¹ ”Свако друго дете на интернету је у ризичној групи”, текст Галине Солдатове, професора психологије личности на Факултету за психологију МГУ Ломоносова и директора Фондације за развој интернета. <https://www.kommersant.ru/doc/3226858>, приступљено 16. јануара 2020.

² Информационо - комуникационе технологије

ни у шта не сумњају и у све верују, може изложити озбиљном ризику. Деца која се сусрећу и комуницирају са странцима путем интернета лако постају плен интернет предатора. Предатори су интернетом добили брзи и анонимни приступ деци, место где могу да сакрију свој идентитет и лутају мрежом без ограничења. интернет предатори су, у начелу, сексуални предатори. Обично их замишљамо као особе које лутају око школских игралишта и ту вребају своје потенцијалне жртве. Међутим, стварност се променила. Данашњи сексуални предатори вребају жртве кријући се иза рачунарског екрана, искориштавајући претерану радозналост и лаковерност деце и анонимност коју нуди интернет.

Истраживање³ са друге стране планете показује да је једна од четири девојчице и један од шест дечака било сексуално узнемиравано пре стицања зрелости; 30-40% ових жртава злоставља члан породице, а 50% злоставља неко изван породице, кога познају и коме верују. Иако се већина сексуалног злостављања ове деце не дешава на мрежи, у доба интернета сексуално злостављање ван мреже подстиче и олакшава енормни приступ педофила дечјој порнографији и другим облицима злоупотребе деце о којима ће у овом раду бити речи.

Терминолошка разматрања

Како се овај рад односи на заштиту деце, упутно је да најпре што прецизније одредимо термин *дете*, односно да одредимо кога сматрамо дететом у смислу овог рада и заштите деце на интернету. Иако изгледа лако, није тако, јер сама пракса и сам живот и његова различита регионална правила, са једне стране, и законска регулатива са друге стране, уносе доста конфузије.

Дете⁴ је, биолошки, свака особа између рођења и пубертета, односно, између рођења и доба стицања репродуктивних способности. Неке енглеске дефиниције речи *дете* обухватају и фетус. У многим културама, дете се сматра одраслим ако прође кроз обред зрелости, што може, али не мора да одговара времену пубертета.

У социјалном и социо-психолошком смислу, статус детета се продужава до стицања социјалне зрелости која се најчешће друштвено верификује законским пунолетством, при чему је пунолетство друштвена конвенција која зависи од много чинилаца (географски, историјски, религиозни, политички).

Правно, термин „дете” у смислу узраста и зрелости, односно броја година старости се односи на особе млађе од доба пунолетства или од неке друге старосне границе. *Конвенција о правима детета Уједињених нација* дефинише *дете* као „људско биће испод узраста од 18 година, осим ако се по закону применљивим на дете, пунолетност не достиже раније”.⁵ Ово су ратификовале

³ Center for Disease Control and Prevention & United States Department of Justice, National Institute of JUSTICE. Youth Prevalence and Implications, приступљено 16. јануара 2020.

⁴ „Child”. Oxford University Press. Приступљено 5. јануара 2020.

⁵ "Convention on the Rights of the Child", Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, приступљено 20. јануара 2020.

192 од 194 земаља чланица ОУН. Термин „дете” се такође може односити на особу испод неког другог правно дефинисаног граничног узраста, невезаног за доба пунолетства. У Сингапуру, на пример, „дете” се правно дефинише као особа испод узраста од 14 година, док је доба пунолетства 21 година⁶. У Имиграционом закону САД, дете је особа која је млађа од 21 године. Шеријатско право одређује пунолетство и статус детета на основу биолошких процеса у телу детета, па женска особа постаје пунолетна са првом менструацијом, а мушка са првом полуцијом.⁷

Ми ћемо се, у смислу овог рада држати поменуте *Конвенције ОУН о правима детета*, иако пажњи препоручујемо и неке друге правне институте који могу да утичу на одређивање статуса детета, као, рецимо „Узраст сексуалне сагласности“ (Age of consent) или „Силовање по слову закона“ (Statutory rape).

Интернет друге деценије 21. века више није само ризница знања, „огромна неуредна библиотека“, као што је било у доба Web 1.0⁸. То је сада комуникациона платформа коју користе сви, укључујући децу. Савремени интернет се не разликује много од градске улице, парка, тржног центра где се људи сусрећу, комуницирају, купују, опуштају и забављају се, али чине и разна криминална и друштвено неприхватљива дела. Присуство деце на интернету је условило да се природа претњи које чекају децу на мрежи у основи проширила и променила. Ако су то раније биле само информативне претње: приступ информацијама о дрогама, сектама, порнографији, екстремистичким струјама - сада су то и претње бихевиоралног карактера: десоцијализација, коцкање, неконтролисано расипање новца, виртуално малтретирање, откривање личних података, опасна познанства.

У почетном периоду експанзије интернета, технолошка заједница је активно тражила начине како да заштити децу од веб локација са нежељеним информацијама, односно, како да уклони „лоше књиге из библиотеке”, Сада су програмери и родитељи суочени са новим задатком: како правилно увести малог корисника у дигитални простор, контролисати га и благовремено кориговати његово понашање у виртуелном свету.

Заштита деце на интернету подразумева друштвено одговорно организовање физичке, психичке и моралне безбедности малолетних лица током обављања свакодневних активности на интернету (сурфовање, четовање, коришћење друштвено-социјалних мрежа, онлајн игре). Циљ је заштити децу од штетних садржаја, негативних ефеката коришћења интернета и подићи ниво свести и знања о томе на који начин виртуелна стварност утиче на децу и докле смеју да се упуштају у дигитални свет, а да то буде безбедно и без последица.

⁶ „CHILDREN AND YOUNG PERSONS ACT”. *Singapore Statutes Online*. Приступљено 20. јануара 2020..

⁷ <https://www.islamskazajednica.ba/component/content/article?id=14117:punoljetstvo-i-post>, приступљено 21. јануара 2020.

⁸ Web 1.0 је ретроним који се односи на прву фазу еволуције World Wide Web-a. Види: Balachander Krishnamurthy, Graham Cormode (2 June 2008). *"Key differences between Web 1.0 and Web 2.0". First Monday*.

Злостављање деце на интернету

Када починилац намерно нанесе штету малолетнику, било физички, психички, сексуално или занемаривањем, то дело се класификује као злостављање деце⁹. Злостављање се не односи само на најчешћу асоцијацију која се јавља у вези са овим термином – деликте сексуалне провенијенције, већ се односи и на Web-сајтове и остале ИКТ садржаје са штетном и за децу неадекватном тематиком. Миленијумска генерација одрасла је уз интернет и увек је ”онлајн”. Дигиталне технологије су само неоргански део њиховог тела.¹⁰

Најчешћи облици злостављања деце

Педофилија¹¹ је наклоност ка сексуалном искориштавању деце истог, супротног, или оба пола. Због тежине последица, оваква настраност је строго законски кажњива у свим земљама. Педофилија спада у облик поремећаја личности код кога долази до погрешног избора сексуалног објекта, а то су најчешће деца. Може бити хетеросексуална и хомосексуална. Поремећај се ређе јавља код жена. Хетеросексуални педофили бирају децу узраста од 8 до 10 година, док хомосексуални педофили бирају старији узраст. Сексуалним злостављањем малолетних лица сматра се било који вид експлоатације млађих од 18 година у циљу сексуалног задовољавања од стране старије особе. Оно може да обухвата телефонске разговоре, тражење од малолетног лица да покаже интимне делове тела или показивање интимних делова тела од стране пунолетног лица детету или малолетном лицу, миловање, снимање порнографских фотографија насталих сексуалним злостављањем деце или малолетних лица и показивање порнографског материјала, покушај извршења сексуалног односа над малолетним лицима, инцест са дететом или малолетним лицем, силовање детета или малолетног лица, приморавање на проституцију и слично.

Grooming (груминг) представља низ предаторски мотивисаних поступака, односно припремних радњи које имају за циљ успостављање контакта, одржавање комуникације и физички приступ особи која представља мету и потенцијалну жртву. Сексуални предатори на интернету немају јасни профил, њихова занимања и узраст варирају, мада истраживања показују да су то најчешће особе мушког пола.¹² **Sexting** представља поступак слања или постављања на интернет фотографија, порука или видео снимака са експлицитним сексуалним садржајем. Размена фотографија или порука са сексуалним садржајем може да делује као безазлено флертовање или забава, али, за младе, sexting може да има озбиљне друштвене и правне последице¹³.

⁹ <https://www.rainn.org/articles/child-sexual-abuse>, приступљено, 19. јануара 2020.

¹⁰ Бјелајац, Жељко, *Безбедносна култура, умеће живљења*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017, страна 598

¹¹ Извор МУП Републике Србије

¹² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18284279>, Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment. Wolak J, Finkelhor D, Mitchell KJ, Ybarra ML, приступљено 29. Јануар 2020.

¹³ Филиповић, Александар, Војнић, Сања, „Безбедносни изазови на интернету као новом простору за вршење насиља“, *Култура полиса*, УДК 004.738.5:351.78

Ко су сексуални предатори? Већина починилаца су неко кога дете или породица познаје. Чак 93 одсто жртава млађих од 18 година познаје насилника, а он може бити било ко – старији брат или сестра, други чланови породице, учитељ, тренер или инструктор, или родитељ другог детета¹⁴.

Често се дешава да насилници на различите начине манипулишу жртвом како би она прећутала сексуално злостављање. Неке од тактика су убеђивање да је уживала и да је то добро по њу, или претња да ће се догодити нешто лоше ако дете одбије да учествује или планира да каже другој одраслој особи. На овај начин је жртва преплашена а самим тим и присиљена да ради оно што предатор тражи.¹⁵

Трговина људима представља велику опасност за децу, али није примарна опасност за децу на интернету. Да би особа била предмет трговине људима на интернету, потребно је да се испуне одређени услови које деца углавном не могу да испуне. Ипак, опасност постоји и зато се и ова одредница налази у овом раду. Трговина људима¹⁶ је једна од највећих и најпрофитабилнијих глобалних криминалних активности, заједно са трговином наркотицима, оружјем и прањем новца. Објект трговине најчешће су женске особе. Иако се жене најчешће продају и купују у циљу сексуалне експлоатације и принудне проституције, жртве трговине људима могу бити и мушкарци. Мушкарци су обично изложени радној експлоатацији, али могу бити жртве и других облика експлоатације. Деца су најосетљивија група жртава трговине људима. Она се искоришћавају за принудну прошњу, сексуалну експлоатацију, принудни рад, рад у кући, принудну проституцију или принудну војну службу (деца војници). Број деце која постају жртве трговине људима је у порасту.

Злоупотреба личних података - у директном или индиректном облику је још једна у низу врста злоупотребе малолетника преко интернета. На сајтовима се често нуди помоћ у форми саветовалишта које има за циљ препознавање психолошког профила малолетника око којег се наизглед ствара пријатељско и заштитничко окружење. У другим варијантама у исту сврху могуће је искористити информације о бројевима кредитних картица које малолетник користи.

Наговарање - облик напада са циљем да се жртва наведе на самоповређивање, свесно или несвесно. Ова врста напада опасна је нарочито стога што може да резултује тешким болестима, па чак и смртним случајевима. Лакши видови деловања сугестијом на потенцијалну жртву, могу се наћи на сајтовима који садрже разне врсте дијета, телесних вежби и сличних активности. Циљну групу оваквих сајтова чине у највећој мери девојчице тинејџерског узраста.

Вршњачко насиље - Вршњачким насиљем путем интернета назива се подстицање групне мржње, напади на приватност, узнемиравање, праћење, вређање, несавестан приступ штетним садржајима и ширење насилних и увредљивих коментара. Оно може укључивати и слање окрутних, зловних, некад и

¹⁴ <https://netpatrola.rs/2019/08/30/sta-je-seksualno-zlostavljanje-dece/>, приступљено 19. јануар 2020.

¹⁵ <https://netpatrola.rs/2019/08/30/sta-je-seksualno-zlostavljanje-dece/>, приступљено 19. јануар 2020.

¹⁶ <http://mup.gov.rs/wps/portal/sr/gradjani/saveti/Trgovina+ljudima>, приступљено 18. јануара 2020.

претећих порука, као и креирање интернет страница које садрже приче, цртеже, слике и шале на рачун вршњака. Такво насиље односи се и на постављање фотографија вршњака на галеријама сајтова, уз захтев посетиоцима да их процењују по одређеним карактеристикама, односно да гласају за особу која је најружнија, најнепопуларнија или најдебља у школи.

Хакерисање. Хакери користе своје напредно компјутерско знање и вештине да би неовлашћено ушли у туђе компјутерске системе и тиме направили штету, али, понекад, и добит за себе. Један од начина одбране од хакера је да се праве компликоване шифре, које се не могу лако открити. Препоручује се комбинација слова и бројева, употреба великих и малих слова. Важно је шифру чувати само за себе и не делити је ни са пријатељима. Код куповине на интернету водити рачуна о приватности својих података и о озбиљности сајта којем прослеђујемо податке.

Узнемиравање на интернету

То је нижи ниво противправних радњи на интернету. Узнемиравање је мање деструктивно, али треба обратити пажњу да предатори најпре почињу са лаганим и наизглед безопасним узнемиравањем да би касније прешли на озбиљније садржаје.

Најчешће се обавља путем виртуелног боравка у Chatroom¹⁷. За неке четове не треба ништа осим Веб прегледача и Јава програмског језика, док су неки прерасли у посебне рачунарске програме, од којих су најпознатији Windows Live Messenger (бивши MSN Messenger), Skype, Yahoo! Messenger, ICQ, Google Talk итд.

Деца постају предмет узнемиравања посетама нарочито осмишљеним Веб страницама. То су најчешће странице које промовишу проблематичне навике у исхрани, као што су булимија и анорексија. Такви садржаји могу мотивисати младе људе на идентификацију са здравствено нездравим моделима и подстицати младу особу да се неправилно храни и самоповређује на тај начин.

Истраживање које је радила организација *Stopcyberbullying*¹⁸ показала је да само 5% деце пријављује сајбер узнемиравање родитељима! Нека деца се плаше реакције родитеља и тога да ће им компјутер и мобилни телефон бити одузет, друга деца се једноставно стиде тога што им се дешава и не желе да се повере родитељима или било коме старијем. Разлози су разни, а колико год имали са дететом добар однос може се десити да вам овакве ствари прећути. Уколико је дете жртва оваквог малтретирања може се десити да:

- Проводи доста времена за компјутером или одговарајући на поруке на телефону и видно је узнемирено после тога.
- Избегава да разговара о својим онлајн активностима

¹⁷ Облик комуникације два или више корисника путем компјутера и компјутерске мреже у реалном времену. Ради се о врло кратким порукама које корисник види чим их његов саговорник пошаље. У неким четовима истовремено прича и до неколико десетина па и стотина корисника.

¹⁸ http://www.stopcyberbullying.org/what_is_cyberbullying_exactly.html, приступљено, 12. јануара 2020.

- Затвара оно што ради на компјутеру чим неко прође поред екрана
- Нагло престане да користи компјутер или мобилни телефон
- Има проблема са спавањем
- Нагло има слабији успех у школи
- Не осећа се добро, има главобоље, проблема са стомаком
- Нерасположено је, депресивно, тужно
- Нагло престане да се дружи са пријатељима са којима се до тада дружило.

Заштита

Жеља да заштитите своје дете од било које опасности природна је и разумљива. „Не разговарајте са странцима“, „не отварајте врата никоме“, „ходајте да вас видим“ - све нам је то говорено у детињству, а ми то сада понављамо својој деци. Развој ИКТ довео је до појаве нових претњи: троллинг, малтретирање, детиња жеља да по сваку цену добије лајк. Сада морате заштитити своје дете не само у стварности, већ и на интернету. Свакодневни живот показује да то није тако једноставно¹⁹.

Заштита на нивоу породице – родитељска заштита

Разматрање ове теме мора почети од једног етичког питања. Иако је мало, дете је личност које има право на извесну слободу избора и приватност. Да ли ће родитељска контрола или интервенција на било који начин нарушити границе личног простора детета и наштетити етичком аспекту детета? Ово је питање које се не односи само на заштиту од интернет опасности, већ на опасности по дете уопште, тако да је боље да родитељи буду сигурни да њихова деца на интернету неће наићи на информације које су им опасне, него етичко питање решити тако да се деци остави вишак слободе због ког би касније могла да пате заједно са родитељима.

Које облике заштите можемо да применимо на родитељском нивоу?

Заштита на уређају

Један од првих геџета у животу малог корисника је телефон и његове варијације²⁰. Данашња деца проводе много времена ван породице и личног надзора старијих који су забринути и желе да знају да ли је са дететом све у реду, где је оно, с ким је, шта ради. Тржиште је удовољило овом захтеву. Већ годинама постоје дечји телефони и паметни сатови. Принцип њиховог рада је једноставан: оно што није дозвољено, то је забрањено. Помоћу таквих уређаја дете може да зове само бројеве са одобрене листе. Долазни позив може бити само од одобрених контаката. Остали ће добити сигнал заузет.

¹⁹ <https://lifehacker.ru/kak-zashhitit-detej-v-internete/>, приступљено, 12. јануара 2020.

²⁰ исто

Родитељи такође могу добити податке о томе где се дете налази. Могу меморисати потребне тачке унапред (дом, парк, школа) или добити ГПС координате у реалном времену. У неким моделима паметних сатова може се послати аутоматски генерисани СМС ако дете одлучи да уклони ограничења. Поред тога, можете дечјем телефону послати команду скривеним позивом и слушати или видети оно што се дешава у окружењу детета. И овде су брижни родитељи ризикују етички преступ према детету, али је важно да постоји и та могућност.

Овде треба рећи да такви уређаји у неким земљама нису дозвољени јер представљају средство за прибављање нелегалних информација и ограничавања слободе.

Заштита на нивоу шкољке. Са дечјих телефона и паметних сатова не можете се конектовати на интернет. За дечју конекцију на Нет постоје дечји паметни телефони и таблети. Један од првих таквих геџета био је Samsung Galaxy Tab 3 Kids таблет. Произвођач се фокусирао на циљну публику - децу. То се показало и у дизајну и у функционалности апликација. Уређај је намењен коришћењу „прихватљивог“ интернета. Родитељи сами конфигуришу које ће апликације дете моћи да покреће и колико времена уопште може да проведе са таблетом. Сама апликација је објектно усмерена на малог корисника. Ако се ради о интернет биоскопу, дете може да нађе само садржај који одговара његовом узрасту. Међутим, чешће се дешава да регуларни паметни телефон или таблет дете добије од родитеља „у наслеђе“. Произвођачи су предвидели ову ситуацију и створили дечији режим из кога дете неће моћи да пређе у обични режим без лозинке коју су поставили старији.

Заштита на нивоу софтвера. Уколико паметни телефони немају дечји режим или деца приступају интернету путем рачунара мора се прибећи софтверској заштити. Готово сви оперативни системи имају могућност родитељске заштите. У најпопуларнијем оперативном систему Windows-у, такав софтвер носи назив Microsoft Family Safety. Готово сви антивируси софтвери имају родитељску контролу. Неки произвођачи отишли су даље и издали варијанту софтвера посебно за заштиту деце.

Профили ограничене функционалности омогућавају да детету креирате поштанско сандуче у Gmail-у, и да при томе одредите колико ће претраживач дубоко филтрирати садржаје које дете жели да види. Слично се може учинити на друштвеним мрежама. Може се ограничити видљивост странице онима који нису на листи пријатеља детета.

Родитељи могу да користе услуге трећих страна Уз њихову помоћ, може се конфигурисати флексибилни приступ WWW, забранити или дозволити само одређене странице. Неки даваоци услуга интернета сами нуде сличну услугу као додатну опцију у главном тарифном плану.

Заштита на нивоу рутера. Чак и јевтини модели рутера имају основни родитељски надзор који омогућава надгледање и ограничавање приступа деце интернету, као и ограничавање времена проведеног на интернету, забрану приступа одређеним веб локацијама.

Заштита на нивоу провајдера. Већина провајдера нуди опцију „Родитељски надзор“ која омогућава да одаберете и блокирате нежељене веб лока-

ције за децу - на пример, порнографију - на нивоу ДНС сервера провајдера. Ако ову опцију повежете са својом тарифом, провајдер ће се побринути за заштиту вашег детета од лоших локација²¹.

Најпознатији Веб читачи за децу²²: Buddy Browser, PikLuk, My Kids browser, KidZui, KidRocket, Surf Knight, Zac Browser.

Најпознатији програм за родитељску контролу²³: NetNanny, CyberPatrolParentalControls, SafeEyes, SentryPC, KidsWatch, Time Sheriff, Web Watcher, Time Boss.

Заштита на нивоу државе

Национални оквири

Србија је ратификовала *Конвенцију о компјутерском криминалу* из 2001. и применила је у свом Кривичном законнику и конвенцијама које се баве заштитом права детета. Један од релевантних докумената за заштиту деце од насиља је и *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања* који је усвојила Влада РС.

Влада Републике Србије је 2016. године донела *Уредбу о безбедности деце при коришћењу информационо-комуникационих технологија*²⁴. Овом уредбом уређују се превентивне мере за безбедност и заштиту деце при коришћењу интернета и поступање у случају нарушавања или угрожавања њихове безбедности. Циљ уредбе је да се подигне ниво свести и знања о предностима и ризицима коришћења интернета, тј. начинима безбедног коришћења интернета, да се унапреди дигитална писменост деце, ученика, родитеља, старатеља и наставника, као и да се унапреди међуресорна сарадња у домену безбедности и заштите деце на интернету. Оформљен је и национални контакт центар за безбедност деце на интернету, који се може контактирати на телефон 19833, или мејл bit@mtt.gov.rs. Отворен је и званични сајт на коме се такође могу информисати заинтересовани www.pametnoibezbedno.gov.rs²⁵

Правни систем Републике Србије предвиђа кривично дело злостављања и искоришћавања деце путем интернета и регулише га *Кривичним закоником*²⁶. Члан 185б Кривичног законика - Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу у класична кривична дела злоупотребе

²¹ <https://liferhacker.ru/kak-zashhitit-detej-v-internete/>, приступљено, 12. јануара 2020.

²² <https://kliknibezbedno.wordpress.com/zloupotrebe-dece-na-internetu/>, приступљено, 12. јануара 2020.

²³ Ибид

²⁴ Уредба о безбедности и заштити деце при коришћењу информационо-комуникационих технологија, "Службени гласник РС, број 61 од 7. јула 2016.

²⁵ <http://www.prvaskola.edu.rs/index.php/21-uncategorised/636-zl-up-r-b-d-c-n-in-rm-u>, приступљено, 20. јануара 2020.

²⁶ Кривични Законик ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)

деце уводи компоненту интернета, односно ИКТ као средства извршење дела. Најважније измене су да се по први пут у Кривичном законик у Републике Србије као кривично дело сматра поседовање и прибављање фотографија, аудио-визуелних записа или других предмета порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица.

Међународни оквири

Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба и занемаривања деце, којима се угрожава или нарушава физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета наведених у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој. Доношењем Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима, држава се обавезала да преузме мере за спречавање насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини и да обезбеди заштиту детета.

Одредбе Конвенције односе се на заштиту детета од физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19); свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34); отмице и трговине децом (члан 35); свих других облика искоришћавања (експлоатације) штетних по било који вид дететове добробити (члан 36); нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37).²⁷

Закључак

И поред обимних законодавних и практичних активности државе и свих чинилаца јавног и приватног живота, заштита деце од злоупотреба на интернету је, чини се, битка која ће се тешко завршити одрживим успехом. Са експанзивним развојем друштвених мрежа на интернету које нуде садржаје који су постали веома популарни, умножили су се бројни ризици и претње којима су свакодневно изложени корисници интернета, нарочито деца²⁸. Много је интердисциплинарних истраживања која садрже компетентне сумње да је успешна заштита деце на интернету уопште могућа и да су перспективе заштите младих корисника ИКТ у најмању руку проблематичне. Зашто?

Безбедност у дигиталном свету је пословично упитна. Песимисти би казали – никаква. То је прилично флуидно поље људске делатности, на коме, у недостатку правне регулативе свако ради све оно што може. Систему дигиталне комуникације начелно недостаје супервизија иако домаћини и администратори дигиталног саобраћаја редовно прате дигитални саобраћај у настојању да надгледају разговоре и казне непристојне учеснике. С друге стране, личне по-

²⁷ "Convention on the Rights of the Child", Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, приступљено, 18. јануара 2020.

²⁸ Бјелајац, Жељко, *Безбедносна култура, умеће живљења*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017, страна 597

руке послате између корисника, као што су електронске или текст поруке, видљиве су само од стране пошиљаоца и примача, и, такође су ван контроле администратора. Родитељски надзор, такође, углавном не помаже. Специфичност ове области је и чињеница да корисници, чак и деца и тинејџери знају о компјутерима, мобилним телефонима и систему ИКТ уопште, много више него њихови родитељи и заштитници. Они користе интернет, друштвене мреже и ИКТ, потпуно сигурни да њихови родитељи или надзирачи никако не могу да открију неправилну и штетну употребу.

У једном ранијем раду на сличну тему²⁹ писали смо о једној занимљивој карактеристици дигиталног насиља, нарочито насиља над децом. Ради се о, може бити, једној од најтежих пошести дигиталног насиља о коју се леме готово сва настојања да се млади људи заштите. Ради се о непостојању или недостатку "места или скровишта за бекство и скривање од дигиталних насилника". Сопствени дом је обично то свето место и оаза мира, спокоја и сигурности. Осим у случају дигиталног насиља. Сајбер-малтретирање пробија зидове дома, традиционално место где жртве могу да потраже спас од других типова насилништва. Овај упад у кућни живот жртве сајбер-насилника је јединствен начин у којем интернет може "да истовремено креира сензацију изложености (цео свет те гледа) и отуђење (нико те не разуме)".³⁰ За младе који искусе срамоту или самомржњу, овај ефект је опасан и болан зато што може да доведе до екстремних самоизолација. Штавише, насилници могу да се удруже против својих жртава на електронским страницама ефикасније него што би то урадили у традиционалном малтретирању, пошто не постоји лимит колико људи се може прикључити".³¹

Друга специфичност је, како констатује Шери Теркл³², неодојивост мобилне платформе, најчешће телефона, са једне стране, његовог власника и корисника са друге, и света информационо комуникационих технологија са треће стране. То свето тројство представља заметак цивилизације у настанку³³, али чини особу потенцијалним кандидатом за жртвовање и сваку врсту малтретирања. Корисници углавном треба невинно и наивно да држе своје апарате укључене, што пружа прилику онима са насилничким намерама да ступе у константно нељубазно понашање као што је узнемиравање телефонским позивима или претећим и увредљивим исказима од стране капацитета поруке мобилног телефона.

²⁹ Филиповић, Александар, Војнић, Сања, „Безбедносни изазови на интернету као новом простору за вршење насиља“, Култура Полиса, Kultura – Polis Novi Sad, Institut za evropske studije Beograd, бр. 39, страна 265

³⁰ Puar, Jasbir. „Ecologies of Sex, Sensation, and Slow Death“. Periscope. Social Text Приступљено 15. 01. 2020.

³¹ Bullies versus Victims: War with Words. Konsiderit.blogspot.com (February 5, 2011). Приступљено 29. 01. 2020.

³² Шери Теркл (Sherry Turkle, 1948) је професор на универзитету МИТ. Фокус њеног истраживања је интеракција човека и технологије.

³³ Tezu о интеракцији ИКТ и новог начина живота и доживљавања стварности која има карактеристике нове цивилизације razvila је Šeri Terkl, u knjizi *Sami, zajedno. (Sherry Turkle, Alone Together)*

Дигитално насиље, па тако и његов најсуровији облик, злостављање деце, веома је тешко спречити, јер се овде ради о нарочитој врсти зла које чине нарочито зли људи. Зло је и у овом сегменту универзална категорија и лако се шири. Ову врсту нарочитог зла сви воле, јер у испољавању те "љубави" могу да остану анонимни, па чак и танка линија етичности престаје да делује. Упркос томе што је сајбер малтретирање кршење услова коришћења сервиса, многи сајтови социјалних мрежа се користе у те сврхе³⁴. Мрачну перспективу будућности заштите корисника интернета отежава и компликује чињеница да су баш најмоћније државе света осмислиле и изградиле најагресивније делове система ИКТ да би контролисале животе својих и туђих грађана и изградиле монструозну и крајње неетичну и свемоћну индустрију свести.

Литература:

1. Bjelajac, Željko, *Bezbednosna kultura - umeće življenja*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2017,
2. *Bullies versus Victims: War with Words*, Konsiderit.blogspot.com
3. „Convention on the Rights of the Child”, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
4. „Child”. Oxford University Press
5. „CHILDREN AND YOUNG PERSONS ACT”. *Singapore Statutes Online*
6. Center for Disease Control and Prevention & United States Department of Justice, National Institute of JUSTICE. Youth Prevalence and Implications
7. Claburn, Thomas, *Cyberbullying Common, More So At Facebook And MySpace*, Information week, <https://www.informationweek.com/cyberbullying-common-more-so-at-facebook-and-myspace/d/d-id/1056580>
8. Filipović, Aleksandar, Vojnić, Sanja: “Bezbednosni izazovi na internetu kao novom prostorom za vršenje nasilja”, *Kultura Polisa*, Kultura – Polis, Novi Sad, Institut za evropske studije Beograd, br. 39
9. <http://mup.gov.rs/wps/portal/sr/gradjani/saveti/Trgovina+ljudima>,
10. <http://www.prvaskola.edu.rs/index.php/21-uncategorised/636-zl-up-r-b-d-c-n-in-rn-u>
11. http://www.stopcyberbullying.org/what_is_cyberbullying_exactly.html
12. <https://kliknibezbedno.wordpress.com/zloupotrebe-dece-na-internetu/>
13. <https://lifehacker.ru/kak-zashhitit-detej-v-internete/>
14. <https://netpatrola.rs/2019/08/30/sta-je-seksualno-zlostavljanje-dece/>
15. <https://www.islamskazajednica.ba/component/content/article?id=14117:punoljetstvo-i-post>
16. <https://www.rainn.org/articles/child-sexual-abuse>
17. Krishnamurthy, Balachander, Cormode, Graham, "Key differences between Web 1.0 and Web 2.0". *First Monday*
18. Krivični Zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)
19. Puar, Jasbir, „*Ecologies of Sex, Sensation, and Slow Death*”. Periscope. Social Text

³⁴ *Cyberbullying Common, More So At Facebook And MySpace* by Thomas Claburn, Information week; June 27, 2007, <https://www.informationweek.com/cyberbullying-common-more-so-at-facebook-and-myspace/d/d-id/1056580>, приступљено 03.02.2020.

20. Soldatova, Galina, *Svako drugo dete na internetu je u rizičnoj grupi*”,
<https://www.kommersant.ru/doc/3226858>,
21. Terkl, Šeri: *Sami, zajedno*, Clio, Beograd, 2011
22. Uredba o bezbednosti i zaštiti dece pri korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija, "Službeni glasnik RS, broj 61 od 7. jula 2016.
23. Wolak J, Finkelhor D, Mitchell KJ, Ybarra ML, Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment,
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18284279>,

PERSPECTIVES OF CHILD PROTECTION FROM THE INTERNET MISUSE

Summary: The greatest number of human innovation products simultaneously with their exceptionally positive and useful functions have their bad and dangerous functions, which are often overshadowed by the positive aspects of the given innovation. The Internet is a system that has enormous influence on the life as we know it today, but aside from the all of its benefits, the Internet, by its nature, allows realization of harmful and ill intents. And as the Internet is being massively used by children, the problem becomes more serious and more dangerous. In this paper the authors first identify various forms of dangerous or criminal behavior on the Internet whose targets are children, and then the available methods of child protection from the Internet misuse. In the end, the authors conclude that in its nature the problem is such that the way to completely eliminate potential misuse of the Internet and damage it makes cannot be found, but that the problem can be mitigated and controlled in a certain measure

Key words: children, the Internet, the Internet misuse, prevention, levels of control

